

СУСПІЛЬСТВО Й ЛЮДИНА В СВІТОБАЧЕННІ ДИТИНИ (на матеріалі творів О. Довженка та М. Стельмаха)

Розкриті стилістичні засоби віддзеркалення соціуму в світобаченні дитини. Висвітлено роль персоніфікації, метафори, порівняння, епітету, іронії, гіперболи в творах українських письменників О. Довженка та М. Стельмаха.

Ключові слова: світосприйняття дитини, персоніфікація, метафора, епітет.

Актуальність висвітлення своєрідності поведінки, світогляду, спілкування дітей пов'язана з необхідністю виявлення впливу на характер становлення особистості молодих українців різних соціально-політичних подій в Україні. В автобіографічних творах О. Довженка й М. Стельмаха відображається світ дитинства в один із найважчих періодів історії нашої держави – на початку минулого століття. Проблема висвітлення в літературі світосприйняття дітьми суспільства та епохи пов'язана з важливими науковими завданнями, серед яких – виявлення поетичних засобів віддзеркалення внутрішнього світу маленьких українців, розкриття позитивного та негативного впливу дорослих на розвиток уяви, мислення, креативності дітей, вивчення причин психологічних травм та девіантної поведінки молодого покоління.

Різні аспекти окресленої проблеми висвітлювалися в наукових працях О. Селіванової, І. Смущинської (методологічні засади стилістики української мови), М. Князян (відображення світу дитинства в творах українських та французьких письменників), В. Загороднюк, М. Коваленко (поетичність творів О. Довженка та М. Стельмаха). Втім, проблема відображення соціально-історичних подій крізь призму світосприйняття та світобачення дитини потребує більш широкого дослідження, що й зумовило мету статті: проаналізувати та систематизувати стилістичні засоби відображення у свідомості дітей (персонажів творів О. Довженка та М. Стельмаха) ролі сім'ї, дорослих, суспільства в їхньому житті.

О. Довженко й М. Стельмах за допомогою найрізноманітніших стилістичних засобів яскраво змальовують дитинство, при цьому неабиякий інтерес викликають ті деталі, які свідчать про особливості спілкування дітей із старшим поколінням, сумісної роботи в полі й дома, першого відвідування школи тощо.

Так, Сашко й Михайлик живуть сподіваннями

на казку, на щастя, на неочікувану радість, які їм дарують батьки, друзі, природа, – весь світ навколо них. Метафори вдало передають, наприклад, радість Сашка, коли він їде на сінокіс з батьком («мене везуть у царство трав, річок і таємничих озер» [2, с. 45]). Ліс, поле, праця косарів – це і є царство Сашка («...і вже аж там, над самою Десною, було моє царство» [2, с. 45]). Метафорично представлено те, як Михайлик веселішає від теплого літнього ранку («хтось на траві кинув таких веселоців, що в мене й на черешні затанцювали ноги» [8, с. 81]), стає щасливим від спілкування з дідом («я вдячно прихилиюсь до діда і між зорями мого дитинства розшукую вечірню зорю поета, що буде мені сяяти все життя» [8, с. 144]), із завмиранням серця поглядає на лебедів, що символізують його дитинство («до мене крізь ковани гілля ясенів наближаються найкращі зорі мого дитинства і притишений спів отих далеких лебедів, що назавжди залетіли в мої сни і життя» [8, с. 248]). Коли у Михайлика був біль на серці, то «і сонце за хмарами тліло..., і думки потемніли..., а між плечима все ворухився холодок» [8, с. 176], «жаль стояв у моїх очах і душі» [8, с. 184], «радість одразу наче вітром здмухнуло, серце... падає в холод, губи квазняють» [8, с. 237].

Метафора, поєднана з іронією та епітетами, відбиває психологічний стан Сашка після того, як він повіривав молоду моркву та його посварила прабабуся: «а в малині лежав повержений з небес маленький ангел і плакав без сліз. З безхмарного блакитного неба якимось несподівано упав він на землю і поламав свої тоненькі крила коло моркви» [2, с. 18]. Особливо іронічно звучить жалість Сашка до самого себе. Він мріє, що, коли помре, всі будуть плакати за ним, згадувати, який він був «ловкий хлопчик, свята душечка» [2, с. 19]. Підсилює іронічний ефект у цьому контексті повтор сполучника «як»: «...а я коло ями як оживу,.. та як схоплюсь, а баба як побіжить куди-небудь і не вернеться...» [2, с. 19].

Але хлопчики сповнені оптимізму, бо вони вірять у добро людей, в їхнє щиросердя, що підтверджується такими метафорами в поєднанні з епітетами, повтором, антитезою, градацією, перерахуванням: «я б'ю лихом об землю і тримаюся

свого» [8, с. 306], «неймовірні сподівання, неймовірні надії (повтор) залітають у мою душу і ведуть до того дня, про який і радісно і страшно (антитеза) подумати» [8, с. 308], «і хороше, і дивно, і радісно (градація) стає мені, малому, в цім світі, де є зорі, і добрі люди, і тихі возники, і щедрі вечори (перерахування)» [8, с. 318]. Ця, за метафоричним висловом О. Довженка, «святість босоногого дитинства» [2, с. 29] назавжди залишилася в серцях Сашка та Михайлика. І те, що вони пронесуть через все своє життя, – це «бажання творити добрі діла» [2, с. 29].

Велике значення у вихованні у хлопчиків гуманізму, поетичності світосприйняття, патріотизму має вплив сім'ї. Порівнюючи сім'ї Сашка та Михайлика, можемо зробити висновок, що в родині Михайлика було більше злагоди, взаєморозуміння, тепла, наприклад, за допомогою гіперболи «я ніколи не бачив дружніших людей, як мої діди» [8, с. 86] письменник відбиває відданість, кохання, щедрість своїх батьків, дідуся й бабусі, які здатні створити справжнє щастя для тих, хто їх оточує. Всі члени сім'ї Михайлика, як і їх найвідданіші друзі, віддають іншим багатство своєї душі («дядько Микола... іде з косою по землі, щоб до останнього свого дня розкидати по ній сонячну щедроту душі» [8, с. 117]). Через гіперболу «батько підійшов до мене і так поклав мені на голову руку, що я й досі чую її тепло» [8, с. 253] М. Стельмах розкриває велику любов свого батька до нього, увагу, пошану до дитини.

О. Довженко підкреслює, що в його сім'ї був письменним тільки дідусь Семен («він був письменний по-церковному і в неділю любив урочисто читати псалтир» [2, с. 14]). Мати Сашка вважала діда чорнокнижником, незважаючи на те, що був «дід дуже схожий на бога» (порівняння) [2, с. 14]. Стосовно матері Сашка, слід зазначити, що письменник гіперболізує її ставлення до своєї сім'ї: вона всіх вважала своїми ворогами, оскільки прабабуся, дід та батько «занапали їй життя» [2, с. 21]. Іронія дозволяє більш рельєфно та глибоко розкрити сприйняття хлопчиком взаємовідносин між прабабусею та мамою, а також його ставлення до забобон того часу: мати «довго не давала бабі їсти», яка у відповідь поставила свічки «сторч догори». Хлопчик робить висновок, що від цього «ніяка людина не могла попасти в рай», більше того, маму «став часто по ночах душити домовик» [2, с. 23], який мешкав «у нас в комині і в трубі» [2, с. 23]. Вживаючи порівняння, О. Довженко представляє свою маму як «болящу великомученицю». Перифраза «вороги свої» відбиває її негативне ставлення до діда й прабаби: «сама мати божилася, що буде в раю між святими, як боляща великомучениця, що годує ворогів своїх –

діда й бабу – та догоджає їм» [2, с. 21].

Надзвичайно іронічно в кіноповісті «Зачарована Десна» змальований образ прабабусі Сашка. Це була працююча, невгамовна, неймовірно активна людина, особливою пристрастю якої були прокльони. О. Довженко порівнює прокльони прабабусі з її духовною їжею, індивідуальною творчістю. Прабаба могла прожити без їжі навіть три дні, «але без прокльонів вона не могла прожити й дня. Вони були її духовною їжею» [2, с. 18], «це була творчість її палкої, темної, престарілої (епітети) душі» [2, с. 18]. Бабуся проклинала все на світі, навіть свого онука й сина, наприклад:

– онука за те, що він позирив моркву в горі. При цьому О. Довженко використовує такі стилістичні прийоми, як метафора, перерахування, повтор, вживання іменників з пестливими суфіксами, наприклад: «... царице небесна... повисмикуй йому... і повикручай йому ручечки й ніжечки, поламай йому... пальчики й суставчики. Царице небесна... заступись за мене... щоб ріс він не вгору, а вниз, щоб не їв він тієї морковочки, та бодай його пранці та болячки з'їли, та бодай його шашіль поточила... » [2, с. 18];

– сина за те, що потурбував її, попросивши в неї їсти: «зараз принесу, бодай тебе пранці з'їли, щоб ти їв і не наїдався, щоб тебе розірвало, щоб ти луснув був маленьким!» [2, с. 19].

Образ матері в творах О. Довженка й М. Стельмаха представлений винятково зворушливо: це єдина людина, яка оберігає все життя свого сина безмежною відданістю, любов'ю, молитвами від будь-якого зла, наклепу, хвороби. Перифраза «мати-зогуля» [2, с. 45] в поєднанні з метафорою «кує мені розлуку» [2, с. 45] відображає силу страждання матері за своїм сином. Метафора «стоятиме з молитвами на зорях вечірніх і ранішніх» [2, с. 45], перерахування в поєднанні з метафорою «щоб не взяла мене ні куля, ні шабля, ні наклеп лихий» [2, с. 45] відбивають той глибинний зв'язок, що існує між матір'ю та її дитиною, материнський захист, самопожертву й самовідданість. О. Довженко неймовірно сумує за батьками, рідним краєм, всім, що було таким дорогим для нього в дитинстві. Ця туга відбивається за допомогою метафори «...розлука зів'є собі гніздо в моєму серці» [2, с. 45].

М. Стельмах підкреслює, що душевний спокій і щастя даються теплом і мудрістю батьків. Із використанням метафори, епітетів і порівняння письменник відбиває турботу і любов своєї матері: «не знаю, як би склалась моя доля, коли б біля неї не стояла, мов благання, моя зажурена мати. Я й досі чую на своєму чолі, біля свого серця спокій і тепло її позазілюваних, потрісканих рук» [8, с. 97].

Особливо чутливі діти до вбогого життя своїх

батьків. Так, із великим сумом О. Довженко описує долю свого батька – Петра: це була гарна й талановита людина, яка за царських часів так і не реалізувала свої можливості й здібності. Використовуючи порівняння (з античною статуєю) й антитезу (красива людина – некрасивий одяг), О. Довженко підкреслює ту страшну бідність, в якій жила сім'я Сашка: батько «... *вправно робив, який був дуже жий і чистий... Одне, що в батька було не красиве, – одяг... Неначе нелюди зухвали, аби зневажити образ людини, античну статую укрили брудом і лахміттям*» [2, с. 32]. Сміливість, сила, розум Петра, який рятує ціле село від повені, можуть порівнюватися з талантами видатних людей (наприклад, Васко да Гамою): батько «... *почував себе спасителем потоплючих, героєм-мореплавателем, Васко да Гамою*» [2, с. 40], втім, «...*Васко да Гама не витримував цієї диспропорції й топив свої кораблі в шинку*» [2, с. 40]. Метафора «*топив наш батько кораблі задля того, щоб бодай хоч іноді у брудному шинку маленька калюжа його життя обернулася хоч на час у море...*» [2, с. 40] розкриває відчай Петра, його душевний біль, безвихідність. Попри те, батько був чесною, порядною, працюючою й надзвичайно гордою людиною. Він не терпів нестаток, і, як іронічно зауважує О. Довженко, «*навіть саме слово «бідність» не вживав відносно своєї особи. Замість «моя бідність» він міг сказати «моє багатство», наприклад: «Моє багатство не дозволяє купити мені нові, пробачте, чоботи*» [2, с.37].

Іронічно звучить й таке філософське висловлення О. Довженка щодо їхньої бідності, яка сприяла «*гармонії з природою*» й, незважаючи на це все, дарувала радість життя: «*Жили ми в певній гармонії з силами природи. Зимою мерзли, літом смажились на сонці, восени місили грязь, а весною нас заливало водою, і хто цього не знає, не знає тієї радості і повноти життя*» [2, с.38].

Іронію відчуваємо і у фрагментах, у яких письменники оспівують емоційний стан дітей. Так, цей стилістичний засіб передає всі сильні почуття хлопчиків, які в той час мали для них неабияку важливість:

– обурення Михайлика на те, що бабуся веде його за руку (бабусі «*хотілося вести мене тільки за руку. І чого всі жінки забувають, що хлопець є хлопцем?*» [8, с. 26]);

– бажання викликати жалість дорослих до безчобітної долі Михайлика («*я ще раз зітхнув – це і для себе, і щоб дід пожалів мене, безчобітного*» [8, с. 27], «*коли в тебе немає чобіт, то ти починаєш оглядати людину з ніг*» [8, с. 29] або гріховності Сашка, який «*повисмикував морквочку*» («*...якби оце мені вмерти тут у малині. Хай тоді шукають, хай плачуть наді мною, припла-*

кують, хай жаліють») [2, с. 19];

– незадоволення тим, що Петро завжди намагається командувати Михайликом («*ми з Петром однолітки, він вважає, що йому треба старшувати наді мною, бо минулого року вже нас три корови, а я тільки... попасав нашу сиву... кобилу*» [8, с. 38]);

– страх перед душею лісу («*хоча я й дуже люблю ліс, але побоююсь його душі*» [8, с. 40]) або левом («*мені було страшно і чомусь жалко лева*» [2, с. 54];

– розчарування, що дурість не хоче покидати голови Михайлика й спонукає його робити нові пустощі («*але безтолоч... не дуже поспішає виходити, їй, видать, сподобалась моя «макітра», в яку чогось потрапили не рівні, а кручені мізки*» [8, с. 41]);

– біль за всі невдачі на шляху до драматургії («*ні, таки важко бути драматургом, коли тобі тільки десять років*» [8, с. 161]).

О. Довженко й М. Стельмах використовують персоніфікацію, щоб підкреслити силу характеру, розум, політ думки дитини:

– Михайлик стверджує, що в його мріях «*душа ... сміялася і летіла на Запоріжжя до славного козацтва*» [8, с. 124], а Сашко подумки переносився до річок («*...тихенько, самими кінчиками пальців, одривавсь від землі і зразу ж опинявся на Тихому, на Церковному, на Сеймі*» [2, с.28]) або верхи на коневі летів у невідому далечинь («*...розкривши широко очі, я відчуваю, ніби якась сила підіймає мене з лави і виносить з хати прямо на коня...*» [2, с. 60]);

– маючи поетичну душу, хлопчики відчують майже фізично плин часу: так, Михайлик запевняє, що «*іноді, коли я сплю, час приходить і до мене, постійть-постійть біля узголів'я та й злегка потягне за чуба малого, щоб він підіймався угору. Отак я й расту!*» [8, с. 255], а О. Довженко за допомогою метафори й епітетів переконує, що в дитинстві час сприймається зовсім по-іншому: «*світ odkривається перед ясними очима перших літ пізнання, всі враження буття зливаються в невмирущу гармонію, людяну, дорогоцінну*» [2, с. 62].

Використовують письменники й перифрази: Михайлик часто називається своїми родичами не занадто улесливими словами: «*спершу з мене вибивали дурування і примовляли, який я бузувір, опришок, урвиголова, харциз, каламут і навіть химород*» [8, с. 25], окрім цього, він ще й «*збитошник*» [8, с. 188], «*заводіяко*» [8, с. 188], «*безпардонник*» [8, с. 236]. Сашко ж, «*навіки проклятий*» своєю прабабусею, найчастіше називався «*невігласом*» [2, с. 17]. Батьки називали своїх синів, що померли маленькими, «*орлятами*», «*соловейками*» [2, с. 31].

Біль дитини в повістях М. Стельмаха найскравіше передається за допомогою антитез: «*моя осінь минає в полях, у дібровах, а не в школі*» [8, с. 118], коли Михайлик збирався піти в школу й раптом помер його дідусь, тоді «*ї радість і горе ходили... разом*» [8, с. 144]. У О. Довженка моральний біль, неймовірне страждання свого батька за померлими синами висловлюється за допомогою порівняння: «*з чим порівняти глибину батькового горя? Хіба з темною ніччю*» [2, с. 31].

Відображуючи характер людей, письменники часто використовують різні стилістичні засоби для описання очей, оскільки саме очі відбивають внутрішній світ, почуття, настрої людини. О. Довженко й М. Стельмах в однаковій мірі вживають метафори (а в конструкціях з ними й епітети, порівняння, гіперболи, повтор) для віддзеркалення:

– людини з добрим серцем, чесною, відкритою, у якої очі світлі, ясні «*очі її, голубі, з сизим туманцем, лагідно осявають мене*» [8, с. 93], «*чорні віночки вій, а під ними лежить і глибока степова даліна, і така добрість, яку повік не забудеш*» [8, с. 93], «*великі-великі очі, над якими сполохано б'ються віночки вій*» [8, с. 317];

– розгніваної або черствої людини, у якої очі чорніють від люті, а холодне серце обмежує сприйняття краси світу: «*холодноокість збіднює і світ, і душу навіть дуже розумним людям*» [8, с. 167];

– веселої людини, яка здатна сміхом переборювати життєві негаразди: «*з очей аж витрушується дядькове срібло-золото*» [8, с. 173], «*дядько Трохим... посміхнувся отими карими очима, в які звідкись захопив такі золоті обідки-персні, що вони аж приворожували жіноцтво*» [8, с. 256];

– проникливої людини, від погляду якої нічого не сховається («*прабаба... була малесенька й така прудка, і очі мала такі видючі й гострі, що сховатись од неї не могло ніщо в світі*» [2, с. 18];

– зажуреної, опечаленої людини, котра несе тягар своїх думок, журби: в батька були «*великі розумні сірі очі, тільки в очах чомусь завжди було повно смутку: тяжкі кайдани неписьменності і несвободи*» [2, с. 32], «*в материних... тепер приляклих, мов перестиглі волошки, очах аж куриться туга*» [8, с. 175], мати «*туманом очей своїх поглянула на мене*» [8, с. 175], «*ї враз така печаль налягає на неї, що нажурені повіки починають тремтіти, як у зобидженої дитини*» [8, с. 175], «*материні очі... купались у сльозах*» [8, с. 191], «*зажурилась Люба, зажурились її тинисті вій і притемніли очі*» [8, с. 182].

Письменники за допомогою метафор намагаються схопити ту єдину мить, коли обличчя людини відбиває радість від її найкращих вчинків, щастя від подарованих іншим добра й краси: «*наймичка ронила на стежки і доріжки безжурний*

смій чи пісню» [8, с. 91], «*добра людина поїхала, дай їй бог здоров'я, – зітхав дід лагідно*» [2, с. 15].

Відбиваючи світосприйняття Сашка й Михайлика, що прагнуть до пізнання світу, здатні відверто захоплюватися кожним його чарівним куточком, струмочком або піщинкою, кожним добрим вчинком дорослого або дитини, письменники часто вживають епітети, котрі засуджують байдужість, невдоволеність своїм існуванням, душевну черствість, наприклад, «*Юхрима... люди позаочі звали пройдошним, шалапутним, слизькооким*» [8, с. 52], він мав «*дрібненьку, злукавлену, підступну душу*» [8, с. 28]). О. Довженко й М. Стельмах закликали помічати цей світ, що й зробить людські душі більш відкритими, добрими, радісними. Лише ті люди, які живуть чесно, працюють безкорисливо, дарують іншим щастя, можуть називатися «*щиросердними дітьми*» «*делікатними*» («*незвичайна делікатність дідуся*» [8, с. 86]), «*Себастьян мав делікатну душу*» [8, с. 158]). Такі люди навіть без явних талантів можуть дивувати інших своєю майстерністю, що відображається О. Довженком за допомогою гіперболи: «*Самійло... був косар. Коли б його пустили з косою просто, він обкосив би всю земну кулю, аби тільки була добра трава та хліб і каша*» [2, с. 51].

Окрім гіперболи, ця сила кохання, чистота душі, велич духу, невтомна праця передаються вустами хлопчиків за допомогою:

– перерахування: «*найдорожчим для бідного чоловіка є земля, вірна жінка і пісня*» [8, с. 72], «*переживали, сміялися й плакали у нас щиріше, ніж будь-де*» [8, с. 160], «*як мати... любила робити і в городі, і в полі, і в лузі, і в лісі і тихо втішатися зробленим!*» [8, с. 167], «*приклепаємо косу, та поїдемо на сінокіс на Десну, та накосимо сіна, та наловимо риби, та наваримо каші*» [2, с. 28];

– перерахування й повтору: «*Себастьянів батько... чи то кликав до себе свої далекі літа, свої далекі василечки, свою далеку дружину*» [8, с. 286], батьки Сашка «*...нікому й ніколи не заповідляли зла на землі, не вкрали, не вбили, не одняли, не пролили крові*» [2, с. 28];

– антитези: «*сто друзів – це мало, один ворог – це багато!*» [8, с. 28], «*дядько Микола ніколи не прибіднювався, а навпаки, любив так похвалитися, щоб іще хтось не крізь смуток дивився на світ*» [8, с. 34], «*два ковалі має чоловік біля свого серця: один кує срібні струни, а другий – іржаві грати захланності*» [8, с. 255], батько Сашка, «*... покинутий всіма на світі вісімдесятилітній старик, стояв на майданах безпритульний у фашистській неволі... він і тоді був прекрасний*» [2, с. 32].

Поряд з ними є й такі, які б «*усе сонце забрали собі, а іншим одну тінь залишили*» [8, с. 254], їх ніщо не дивує, вони відмовляються від щастя

бути корисними іншим людям. Це люди з *«іржавими ґратами»* в душі, у них в очах *«зеленкувато застоюється мед, а на язичці трималася жовч»* [8, с.89], *«в руках не перо, а лопата копати ями для добрих людей...»* [8, с. 107], *«з рота вискакують не слова, а жаби»* [8, с. 137]. Для характеристики неймовірної жорстокості фашистів, які заживо спалили майже все рідне село Сашка, письменник використовує перерахування: *«...і жінки, аби не жити вже, не бачити, не плакати, не клясти, плигали самі вслід за дітьми і згорали в полум'ї страшного фашистського суду»* [2, с. 43].

На сторінках повістей М. Стельмаха розкривається жахливий стан селянства в перші роки після революції: голод, нестатки, бідність. Яскраво ця ідея підкреслюється завдяки персоніфікації й порівняння: *«нестатки... обсіли нас, і так обсіли, що тато кидався на всі боки, немов риба в сітці»* [8, с. 174], а в цей час на Херсонщині *«голод косив людей, наче траву»* [8, с. 174]. В таких нестатках виховувалися майбутні науковці, інженери, письменники: *«тоді наші майбутні вчені, і майбутні астронавти, і чародії слова прокидалися і засинали під хурчання маминого веретена. Це хурчання приносило їм у сні джмелине дзигжання, і спів рожевої гречки, і помах крил вітряка, і якісь такі думи, від яких у людини прорізалася нові дерзання чи крила»* [8, с. 265].

Важкий економічний стан не загасав надії людей на майбутнє, яке буде кращим, ніж минувши-на (*«згине коріння й насіння воєн, людської ворожнечі і злиднів, ... не хурделиця свинцю, а заметіль цвіту буде огортати людину і добрий розум увійде в кожну оселю»* [8, с. 128]). Персоніфікація й гіпербола *«наша молода історія йшла по селах не в сріблі-золоті, а в шорсткому саморобному полотні, та все одно в її веселих блакитних очах стояли світи надій!»* [8, с. 263] підкреслює силу сподівань селян, їх віру в правильність свого шляху. О. Довженко, описуючи старців, констатує за допомогою перерахування: *«немає вже ні сліпоти, ні більм таких шалених на очах, ні криvizни в ногах, ані горбів ...»* [2, с.36]. Гіпербола *«починаєш вірити: настане той час, коли господар на току буде зорі віяти, господиня в хаті золото прядсти, а сиві срібноногі воли потягнуть за собою срібні плуги»* [8, с. 280] доводить ці надії дітей, мабуть, до вищого ступеня; тільки такий світлий стан душі та підйом духу й могли допомогти людям пережити важкі роки.

Отже, О. Довженко і М. Стельмах насамперед підкреслюють працьовитість, життєву мудрість, високу духовність персонажів (батьки, бабуся й дідусь Михайлика, дядько Микола, дядько Себастьян, Мар'яна, Люба, батьки Люби («Гуси-лебеді летять...»), «Щедрий вечір»), батьки, дідусь, пра-

бабуся Сашка («Зачарована Десна»). Письменники особливо зупиняються на проблемі глибокого альтруїзму, гуманізму, взаємоповаги й взаємної відданості людей (бабуся й дідусь Михайлика, дід Сашка). Важливого значення набуває у творах О. Довженка й М. Стельмаха такий аспект взаємовідносин, як увага до невідомої людини, її долі, страждань, горя (наприклад, Михайлик, який віддав насіння маленькому хлопчику з Херсонщини, дід Сашка, що пояснював невідомій людині дорогу й бажав їй усіляких благ). За результатами кількісного аналізу відображення соціуму кризь систему цінностей світосприймання дітей маємо змогу стверджувати, що світ дорослих уявляється Сашку й Михайлику в метафорах (у О. Довженка їх 25 %, у М. Стельмаха – 34 %). Своєрідність дитячого світосприйняття в цьому аспекті відбивається за допомогою епітетів (відповідно 18 % й 5 %), персоніфікації (2 % й 18 %), іронії (12 % та 9 %), порівняння (12 % й 2 %), метонімії (2 % та 6 %), антитези (7 % й 9 %), градації й паралелізму (по 1 %, повтору (3 % та 2 %).

Таким чином, для розкриття світосприйняття дитиною суспільства й окремих людей з її оточення письменники застосовують переважно метафори, персоніфікацію, епітети, іронію, порівняння, антитези, повтор, перерахування, рідше – метонімію, градацію, паралельну конструкцію. О.Довженко й М. Стельмах однаковою мірою вживають метафори в конструкціях з епітетами, порівняннями, гіперболами, повтором.

Перспективи дослідження цієї проблеми вбачаємо у висвітленні особливостей світосприйняття та світобачення дітей у творах зарубіжних авторів (В. Драгунський, М. Паньоль, Дж. Родарі).

Література

1. Довженко О. Вибране / О. Довженко; упоряд. текстів та передм. О. М. Таранченко. – К.: Школа, 2008. – 320 с.
2. Довженко О. Вибрані твори / О. Довженко. – Одеса: Маяк, 1976. – 148 с.
3. Загороднюк В. С. Психологізм романів Михайла Стельмаха: автореф. дис. На здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.01.01 «Українська література» / В. С. Загороднюк. – Кіровоград, 2001. – 19 с.
4. Князян М. О. Віддзеркалення креативності дітей у творах Р. Госінні, В. Драгунського, В. Нестайка: порівняльна характеристика авторських підходів / М. О. Князян // Науковий вісник Чернівецького університету. – Чернівці: Чернів. нац. ун-т, 2010. – Вип. 521: Романо-слов'янський дискурс. – С. 115-119.
5. Князян М. О. Стилістична своєрідність вираження світу дитинства в творах Е. Базена, М. Стель-

- маха, К. Паустовського / М. О. Князян // Функциональная лингвистика: сб. науч. работ / Крымский республиканский институт последипломного педагогического образования; Том № 1. – Симферополь, 2010. – С. 312-314.
6. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2010. – 844 с.
7. Смушинська І. Теорія фігур у ХХІ столітті, основні проблеми // Структурно-семантичні і когнітивно-дискурсивні парадигми сучасного романського мовознавства: матеріали Трьогої Всеукраїнської наукової конференції романістів / І. Смушинська. – Одеса: Вид-во КП ОМД, 2010. – С.22-23.
8. Стельмах М. П. Гуси-лебеді летять...; Щедрий вечір: Повісті / М.П. Стельмах; передм. В.Є. Панченка. – К.: Веселка, 1993. – 319 с.

The stylistics means of description of society in children's world outlook are exposed. The role of personification, metaphor, comparison, epithet, irony, hyperbole in the works of Ukrainian writers O. Dovjenko, M. Stelmach description is found out.

Key words: children's world outlook, personification, metaphor, epithet.

Раскрыты стилистические средства отображения социума в мировосприятии ребенка. Выявлена роль персонификации, метафоры, сравнения, эпитета, иронии, гиперболы в произведениях украинских писателей А. Довженко, М. Стельмаха.

Ключевые слова: мировосприятие детей, персонификация, метафора, эпитет.